

Mater semper certa est?

*Een onderzoek naar de rechtspositie van de
meemoeder*

BIJLAGEN

Student: Ilse Ultee
Studentnummer: 2023973

Classificatie: intern

Afstudeermentor: dhr. mr. A.W.J.P. Weijters
Leidinggevende: mevr. C.M. Verschuuren
1^e afstudeerdocent: mevr. mr. E.M. Strooper
2^e afstudeerdocent: mevr. mr. M.M.N. Aerts

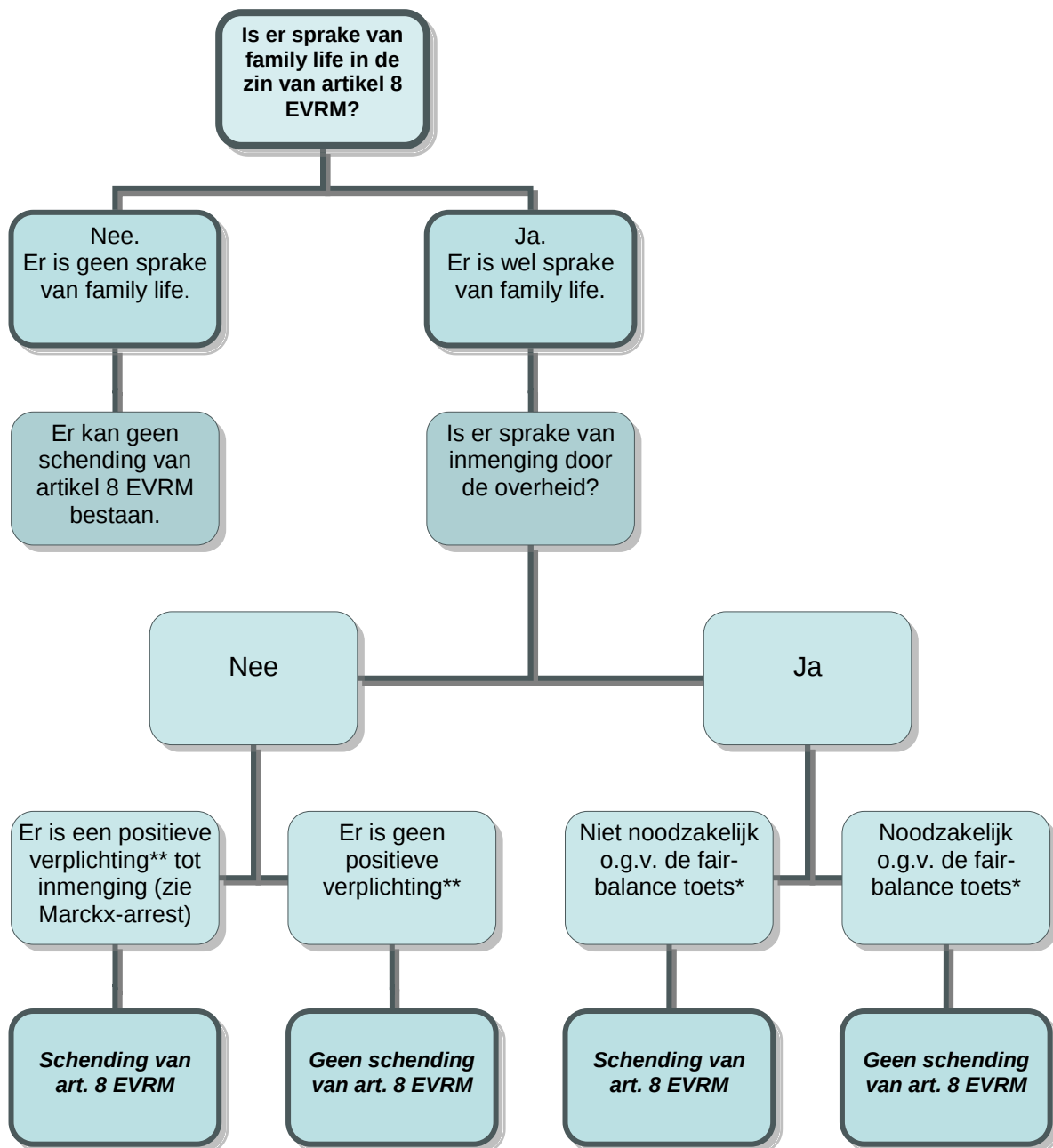
Stageperiode: 3 september 2012 – 7 januari 2013

Inhoudsopgave

Bijlage 1	Artikel 8 EVRM inzake family life
Bijlage 2	Rechtstreekse werking van internationaal en Europees recht
Bijlage 3	Juridisch ouderschap van de meemoeder zonder tussenkomst van de rechter
Bijlage 4	E-mailbericht van de RvR inzake het advies d.d. 2 maart 2010
Bijlage 5	Belangenafweging bij een verzoek om vervangende toestemming voor erkenning
Bijlage 6	Interview met mevrouw mr. W.J. Eusman
Bijlage 7	Verslag bijeenkomst Stichting Meer dan Gewenst
Bijlage 8	Interview met Merel van Dijk
Bijlage 9	Bijkomende omstandigheden
Bijlage 10	Memo gericht aan de medewerkers van de afdeling Familie- en Jeugdrecht
Bijlage 11	Geschat aantal partneradopties door duomoeders bij Rb. Den Bosch (2007-2012)
Bijlage 12	Checklist afstammingsrecht (versie 2.2)

BIJLAGE 1

Artikel 8 EVRM inzake family life

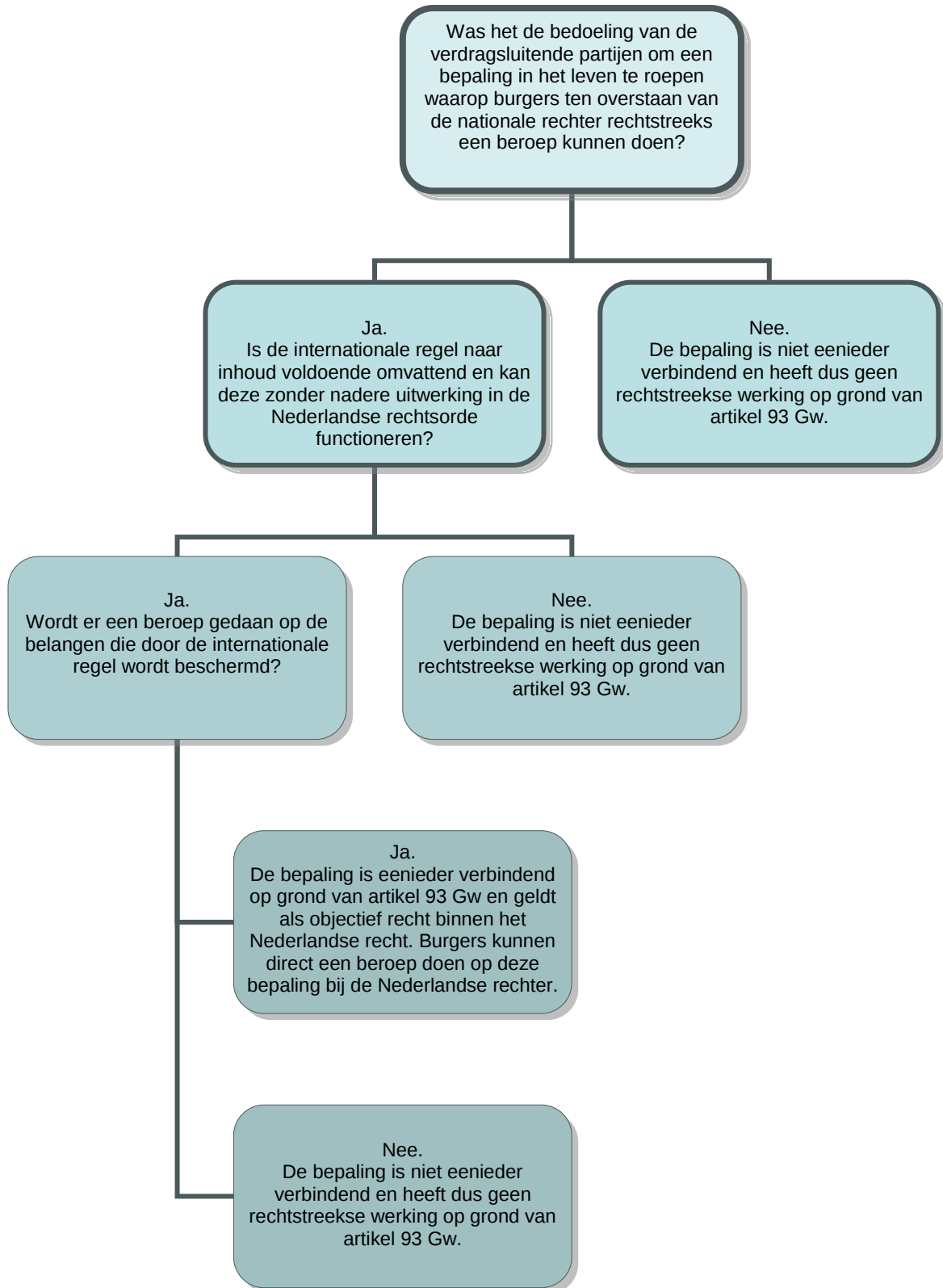

***Fair-balance toets:** De bescherming van het algemene belang moet afgewogen worden ten opzichte van de inbreuk op het individuele belang. De inmenging moet in een democratische samenleving noodzakelijk zijn.

****Positieve verplichting:** De overheid moet zich zodanig actief opstellen dat onderdanen in staat gesteld worden om een normaal familie- en gezinsleven te leiden.

BIJLAGE 2

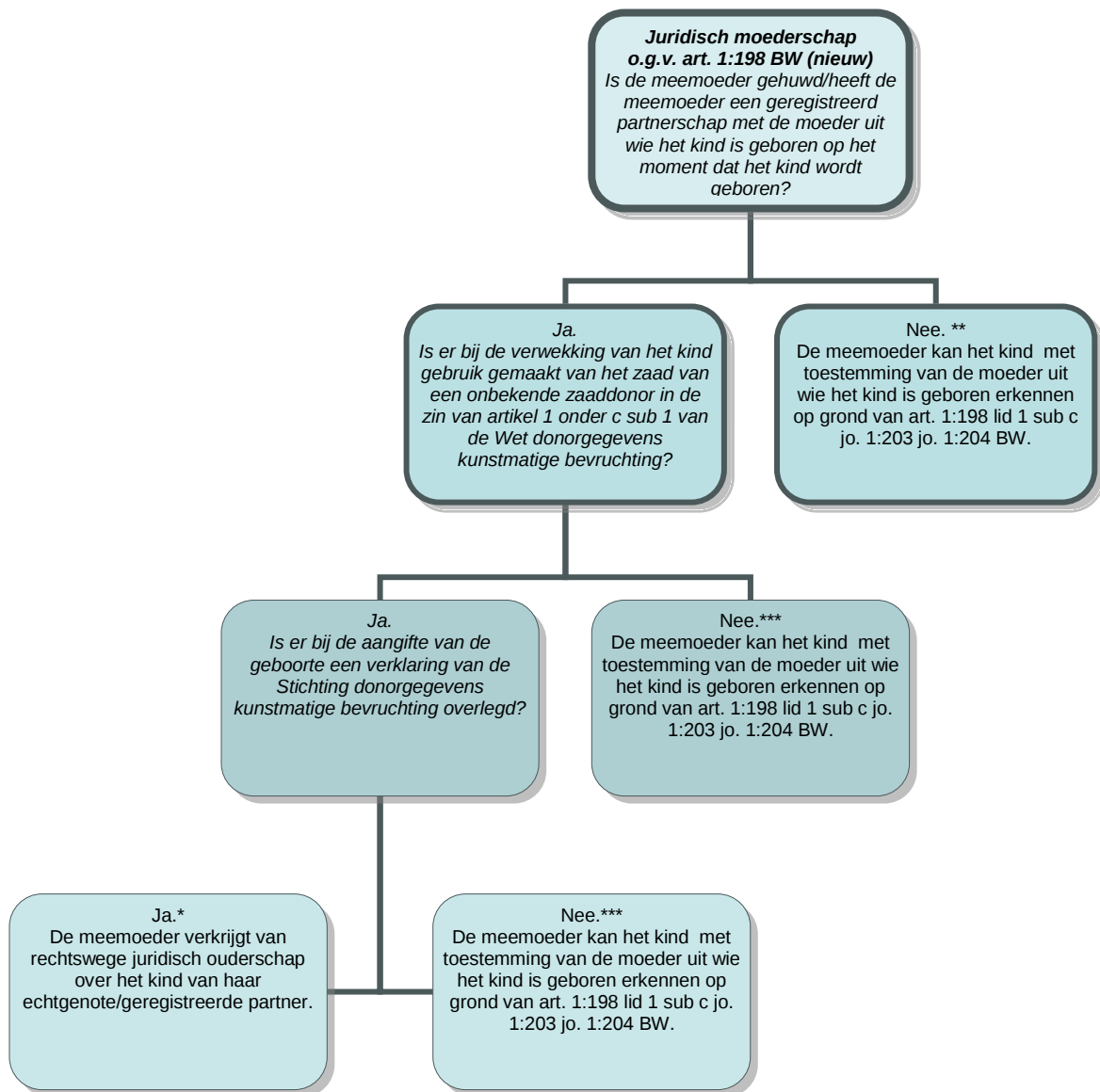
Rechtstreekse werking van internationaal en Europees recht

- De materiële bepalingen van zowel het EVRM als het IVBPR kunnen als objectief recht functioneren.
- A. Nolkamper, Kern van het Internationaal publiekrecht, Boom: Den Haag 2011, p. 296.
- HR 30 mei 1986, NJ 1986, 688 en ABRvS 15 september 2004, LJN AR2181, par. 2.2.6.

BIJLAGE 3

Juridisch ouderschap van de meemoeder zonder tussenkomst van de rechter

- Opgemerkt moet worden dat indien het huwelijk - ná de kunstmatige donorbevruchting en vóór de geboorte van het kind - is ontbonden door de dood van de meemoeder, zij eveneens moeder van het kind is als voorgenoemde verklaring wordt overgelegd bij de aangifte van de geboorte van het kind, zelfs indien de vrouw uit wie het kind is geboren is hertrouwd (art. 1:198 lid 1 sub b BW).
- Op grond van het bovenstaande schema zijn de volgende situaties mogelijk die leiden tot verschillende juridische gevolgen:

- * een duomoedergezin waarbij de vrouwen zijn gehuwd en gebruik is gemaakt van een onbekende zaaddonor.
- ** een duomoedergezin waarbij de vrouwen niet zijn gehuwd. De overige feiten zijn niet van belang. Het kan zowel om een onbekende als een bekende donor gaan.
- *** een duomoedergezin waarbij er gebruik is gemaakt van een bekende donor. Indien er geen verklaring van de Stichting overgelegd kan worden, wordt deze situatie gelijk gesteld met die van een bekende donor. De overige feiten zijn niet van belang. Het is mogelijk dat de vrouwen zijn gehuwd, maar ook dat zij niet zijn gehuwd (zie ook: Vonk 2010, p. 1.)

**BIJLAGE 4 E-mailbericht van de RvR inzake het advies d.d. 2
maart 2010**

Van: Kersten, T.C. (Rvdr 's-Gravenhage)
Verzonden: donderdag 8 november 2012 16:05
Aan: Ultee, I.M.G. (Rechtbank 's-Hertogenbosch)
Onderwerp: RE: werklust lesbisch ouderschap

Beste Ilse,

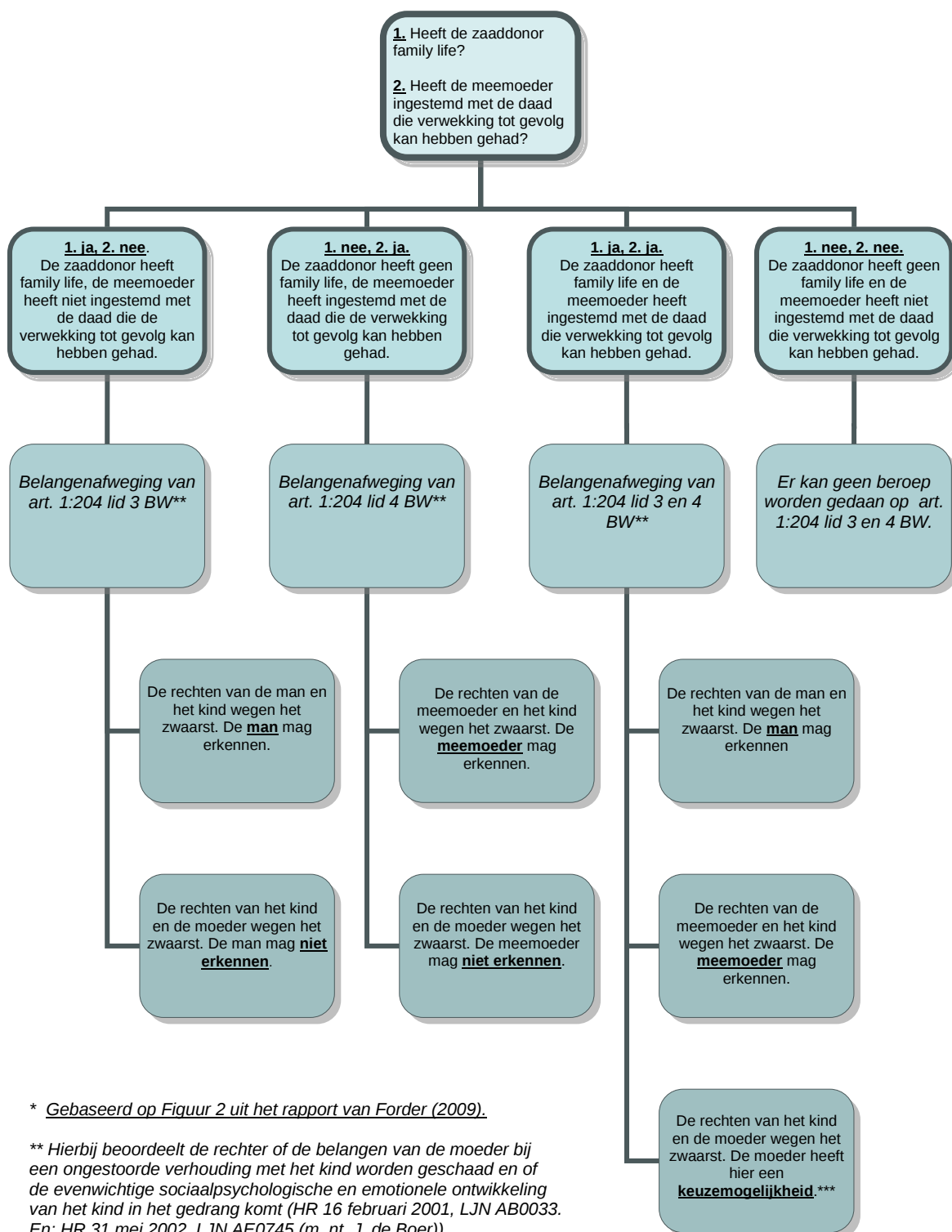
Ik heb het volgende in de mailwisseling gevonden m.b.t de werklust en aantallen zaken:

*“Het aantal stiefouderadopties van Nederlandse kinderen bedraagt circa 120 per jaar. Een substantieel deel hiervan zal vervallen na inwerkingtreding van het wetsvoorstel. Het is moeilijk aan te geven hoe groot dit deel bij benadering zal zijn, maar **het gaat in absolute aantallen in ieder geval om een beperkte werkstroom die de gerechten zullen zien wegvallen**. Daar staat tegenover dat het wetsvoorstel ook enkele nieuwe rechtsingangen introduceert. Ook hier betreft het echter naar mag worden aangenomen in absolute zin geringe aantallen.”*

Groet,
Dorien

BIJLAGE 5

Belangenafweging bij een verzoek om vervangende toestemming voor erkenning*

* Gebaseerd op Figuur 2 uit het rapport van Forder (2009).

** Hierbij beoordeelt de rechter of de belangen van de moeder bij een ongestoorde verhouding met het kind worden geschaad en of de evenwichtige sociaalpsychologische en emotionele ontwikkeling van het kind in het gedrang komt (HR 16 februari 2001, LJN AB0033. En: HR 31 mei 2002, LJN AE0745 (m. nt. J. de Boer)).

*** De moeder kan bijvoorbeeld een rechtens te respecteren belang hebben bij haar weigering om de biologische vader het kind te laten erkennen, omdat zij samenwoont met een nieuwe vriendin en het haar bedoeling is dat deze vrouw het kind adopteert (HR 24 januari 2003, LJN AF0205).

BIJLAGE 6 Interview met mevrouw mr. W.J. Eusman

Mevrouw mr. W.J. Eusman heeft privaatrecht en internationaal recht gestudeerd aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Zij is beëdigd als advocaat in 1987 en is sindsdien verbonden aan Advocatenkantoor De Binnenstad. Haar specialisatie ligt bij de juridische aspecten rond het lesbisch en homo-ouderschap. Over dit onderwerp houdt zij regelmatig lezingen.¹

Sinds de invoering van de wet, waarbij de tweede moeder het kind van haar vriendin kan adopteren, heeft mevrouw Eusman ruim 650 vrouwenstellen bijgestaan in de adoptieprocedure. In het afgelopen jaar heeft zij 30 procent van de lesbische vrouwen bijgestaan in wier zaak een partneradoptie in Nederland is uitgesproken. Op het gebied van lesbisch ouderschap heeft zij dus zeer veel ervaring!

1. Soms gebeurt het wel eens dat een rechter vooruit loopt op wetsvoorstellen die op korte termijn in werking gaan treden. Waarom doen rechters dat in dit geval niet denkt u?

Rechters kunnen in beginsel niet vooruit lopen op wetsvoorstellen. Er is altijd een wettelijke basis nodig. Bovendien gaat het in dit geval om een enorme stelselwijziging.

2. Wat valt u op aan het wetsvoorstel zoals het er nu ligt?

Mij valt op dat vooral de positie van de zaaddonor enorm wordt versterkt. Dit is overigens in feite codificatie van rechtspraak. De rechter en de wetgever hechten zeer sterk aan de positie van de biologische vader. Ik zou het wenselijk vinden als de Minister dit ook met zoveel woorden zegt en niet verhullend taalgebruik hanteert door te suggereren dat dit wetsvoorstel vooral de positie van de meemoeder versterkt.

3. Hoe vindt u dat artikel 7 IVRK inzake de belangen van het kind geïnterpreteerd moet worden?

Het artikel verwijst naar de 'ouders'. Niet duidelijk wordt wie deze ouders precies zijn. Zijn dat sociale ouders, biologische ouders of de juridische ouders. Simpelweg wordt er maar vanuit gegaan dat het hier gaat om de biologische ouders, maar naar mijn mening heeft een kind recht om al zijn ouders te kennen. Dit betekent wat mij betreft niet dat zij ook allemaal recht hebben op een omgangsregeling, dat zou niet in het belang van het kind zijn. Onderzoek laat overigens zien dat er geen verschillen zijn in het opgroeien van kinderen met twee moeders zonder betrokkenheid van een vader en het opgroeien van kinderen met een vader en een moeder.

4a. Wat vindt u van het standpunt dat het wetsvoorstel zorgt voor conflictsituaties?

Mijn ervaring is dat de moeders en de zaaddonor in de meeste gevallen geen ruzie hebben. Over het algemeen blijkt in de praktijk dat de donor helemaal geen behoefte heeft om het kind te erkennen. In tegenstelling tot een man die een kind op een natuurlijke wijze bij een vrouw verwekt, hebben de donor en de twee moeders voor de bevruchting vaak een lang communicatieproces doorlopen, waardoor voor alle partijen duidelijk is wat de belangen/standpunten zijn. Het komt wel eens voor dat deze standpunten veranderen zodra het kind is geboren. Daarom pleit ik ervoor dat partijen een intentieverklaring opstellen en ondertekenen, waarin zij hun afspraken vastleggen.

¹ www.binnenstadadvocaten.nl

Het standpunt van de wetgever dat de inhoud van zo'n verklaring in strijd is met artikel 3:40 BW begrijp ik voor zover het gaat om definitief afstand doen van een recht op het creëren van een afstammingsrelatie (bijv. het opnemen in die overeenkomst van een verbod voor de donor om het kind te erkennen. Deze "overeenkomst" kan bij de rechter dan ook niet afgedwongen worden. Het is echter wel een bewijsstuk. Dit document kan de rechter helpen bij zijn beslissing in een belangenafweging, omdat de intenties van partijen bij het begin van het insemineren duidelijk zijn. De status van een dergelijk document is vergelijkbaar met het ouderschapsplan dat in een echtscheidingsprocedure verplicht is.

4b. Bent u van mening dat de rechter hier een taak heeft? Moet de rechter aandringen op mediation in conflictsituaties?

Nee. Ik ben geen voorstander van mediation. Als partijen eenmaal een conflict met elkaar hebben, blijkt in de praktijk dat mediation niet helpt. Daar staat tegenover dat in zaken rond donoren en moeders mediation een goede methode kan zijn, omdat deze mensen pratend aan het kind begonnen zijn. Wat ik een goed idee vind, is dat partijen gezamenlijk en buiten de rechter om met hun advocaten rond te tafel gaan zitten, dus zonder een onafhankelijke derde. De advocaten kunnen dan juridisch gezien de belangen van partijen behartigen en de partijen kunnen zelf ook hun zegje doen. Vaak blijkt dit een goede methode.

5. Wat vindt u van het feit dat de bekende zaaddonor wel alle rechten krijgt, maar niet alle plichten?

Mijns inziens krijgt de man in het personen- en familierecht altijd meer rechten dan dat hij op zijn verplichtingen aangesproken kan worden. Dat is altijd al zo geweest. Het is dus niet verrassend, maar wel onwenselijk. Inmiddels heeft de zaaddonor dezelfde rechten gekregen als de verwekker. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de vervangende toestemming en de mogelijkheid tot erkenning. In sommige gevallen wordt hij gelijk gesteld met de onbekende donor. Dit betekent dat hij geen alimentatie hoeft te betalen en zijn ouderschap ook niet gerechtelijk kan worden vastgesteld, hoewel er inmiddels uitspraken zijn die bepalen dat het vaderschap van een donor gerechtelijk kan worden vastgesteld. Het kind kan er immers niets aan doen op welke wijze dit is verwekt. Het is wenselijk dat de bekende donor volledig gelijk wordt gesteld met de verwekker, zodat hij niet alleen de rechten, maar ook alle plichten krijgt die bij zijn positie horen. Ik heb overigens gemerkt dat steeds vader mannen die een eigen kinderwens hebben, donor worden.

6. Wat vindt u van de regeling uit de artt. 1:253sa lid 2 en 1:251 lid 2 BW?

Er ontstaan hier misverstanden over en de wet is onduidelijk op dit gebied. Feit is dat uit de memorie van toelichting blijkt dat het gezamenlijk gezag van een lesbisch paar na ontbinding van hun huwelijk gewoon doorloopt. Het gezamenlijk gezag loopt door tenzij de rechter het gezag aan één van beiden toewijst. Voor eenhoofdig gezag is een beroep op art. 1:253n BW vereist. Op 21 september 2012 heeft de rechtbank in Rotterdam dit bepaald en daarmee mijn verweerschrift gevolgd. Het zou anders ook te gek voor woorden zijn. Een 253t gezag eindigt ook niet van rechtswege bij het einde van de relatie, maar een 253sa gezag zou wel van rechtswege eindigen? Beide dames zorgen voor het kind tijdens hun huwelijk. Als partijen uit elkaar gaan, blijft de verplichting om voor hun kind te zorgen gewoon bestaan. Ook de meemoeder heeft voor het kind gekozen en zal deze verantwoordelijkheid moeten dragen.

7. Wat vindt u ervan dat het amendement inzake de gelijkstelling van lesbische gezinnen die gebruik hebben gemaakt van een bekende donor en lesbische gezinnen die gebruik hebben gemaakt van een onbekende donor (waardoor zij allebei van rechtswege ouderschap verkrijgen) niet is aangenomen?

Dit vind ik positief. In de praktijk blijkt vaak dat partijen onderling afspraken maken en dat zij er goed uitkomen met elkaar. Het feit dat partijen hebben afgesproken wie de ouders worden van het kind, is in het belang van het kind, omdat dit betekent dat zij goed met elkaar kunnen opschieten. Het is goed mogelijk dat partijen beslissen dat de donor juridisch ouder wordt van het kind. Dit wordt onmogelijk indien de meemoeder van rechtswege het ouderschap verkrijgt. Om ongelijkheid tussen deze lesbische paren te voorkomen, pleit ik er dan ook voor om erkenning in alle gevallen te introduceren. Eigenlijk zou deze rechtsvorm dan ook binnen een heteroseksueel huwelijk geïntroduceerd moeten worden, maar als je dit probleem pragmatisch bekijkt is zo'n gelijktrekking niet mogelijk en ook niet noodzakelijk naar mijn mening. Ik weet trouwens niet waarom in de Memorie van Toelichting staat dat erkenning 2,56 euro kost. Naar mijn weten is erkenning gratis voor partijen.

8. Wat vindt u ervan dat het amendement inzake de vervangende toestemming voor de meemoeder wel is aangenomen?

Ook dit vind ik positief. In de praktijk blijkt dat het nog al eens voorkomt dat de moeder het prima vindt dat de meemoeder het gezag heeft over het kind, maar dat zij het nog al ingrijpend vindt dat de meemoeder ook juridisch ouder wordt. Ik weet niet precies hoe dit komt, maar in dat soort situaties zijn de relaties vaak ingewikkeld. Ik zie deze problemen in twee-moedergezinnen waar de donor in het geheel geen rol speelt in het leven van het kind. De moeder geeft in dat geval geen toestemming aan de meemoeder, waardoor haar positie onzeker is. Door het wetsvoorstel staat zij niet met lege handen en kan zij via de rechter alsnog het ouderschap verkrijgen. Bovendien is het raar dat de biologische moeder wel de mogelijkheid heeft om via haar kind een gerechtelijke vaststelling moederschap van de meemoeder te vragen, maar de meemoeder andersom geen mogelijkheid zou hebben om haar juridisch moederschap af te dwingen. Het argument dat Teeven heeft gegeven in de nota naar aanleiding van het verslag en het kamerdebat is dat de tweede moeder in die gevallen zal verdwijnen uit het leven van het kind en dat een eventuele nieuwe partner van de biologische moeder dan beter het kind kan erkennen. Hij vergeet dat er bij scheiding meestal een omgangsregeling zal zijn tussen de tweede moeder en het kind op grond van family life en dat in verreweg de meeste gevallen de tweede moeder het (gezamenlijk) gezag heeft over het kind en daarmee ook de verplichting om het kind te verzorgen en op te voeden. Er is dus veelal een juridische band tussen meemoeder en kind, ook na scheiding. Immers ook bij die echtscheidingen is een ouderschapsplan verplicht.

9. Wat zal de wetswijziging concreet inhouden voor uw praktijk?

Dit voorstel regelt nieuwe rechten voor meemoeders en voorziet in de verbetering van de rechtspositie van kinderen die in lesbische gezinnen worden geboren. Ik ben daar blij mee. Feit is dat 1/3 van mijn werklust af zal nemen hierdoor. Aan de andere kant zijn er ook veel buitenlandse lesbische paren in Nederland die nog moeten adopteren. Om deze reden moet de versoepelde adoptieprocedure ook blijven bestaan. Moederschap van rechtswege door een huwelijk of moederschap door erkenning zal in veel landen niet erkend worden. Een verklaring voor recht, zoals de Commissie Kalsbeek oppert, zal in het buitenland niet geaccepteerd worden, ben ik bang.

10. Wat vindt u van het feit dat de Hoge Raad steeds vaker en makkelijker family life aanneemt?

Dat klopt inderdaad. Blijkbaar is de Hoge Raad van mening dat als je genetisch verwantschap hebt met het kind en het kind één keer hebt gezien, je ook meteen family life hebt. Dit is bijzonder, omdat er in die gevallen nauwelijks sprake is van de vereiste bijkomende omstandigheden. Deze jurisprudentie zorgt ervoor dat er in veel gevallen een inbreuk wordt gemaakt op de rechtspositie van de meemoeder. Er wordt namelijk teveel rekening gehouden met het family life van de zaaddonor en dit wordt niet afgewogen tegen het family life dat het lesbische gezin heeft. Hier is de belangenafweging echter wel vereist. Bovendien is het de vraag hoe family life ingevuld moet worden als de rechter dit aanneemt. Op grond van artikel 1:377a BW heeft de donor recht op "omgang", maar hoe moet deze omgang ingevuld worden? Het zou niet eerlijk zijn als dit middels een uitspraak van de rechter 50/50 verdeeld wordt met de tijd van de meemoeder, omdat de meemoeder in zo'n situatie veel "meer" family life heeft opgebouwd met het kind. Feit is overigens dat de A-G bij een recent arrest van de Hoge Raad van 2 november 2012 concludeert dat we zijn doorgeschoten in het begrip family life. De Hoge Raad overweegt in dit arrest dat er vanaf het begin wel de intentie moet zijn geweest om vader te worden en dat de omgang in het belang van het kind moet zijn. De Hoge Raad beslist dat er geen family life is. Ik ben zeer tevreden met deze uitspraak, temeer door het feit dat ik de vrouwen verdedigde in deze zaak!

11. Hoe lang duurt een procedure voor een lesbisch paar op grond van huidig recht en met welke kosten moeten zij rekening houden?

Dat verschilt per zaak. Als de stukken snel ingediend worden, hoeft het niet lang te duren. Ik wil ze graag één keer zien en ze kunnen er ook voor kiezen om de uitspraak op zitting te laten komen. Ze zijn er dan theoretisch gezien twee dagen (ik spreek ze een uur, de zitting duurt anderhalve minuut) aan kwijt. Tussen het verzoek en de uitspraak zit soms één maand, soms ook twee. Bij mij zijn cliënten ongeveer € 1000 -, kwijt voor de volledige procedure. Dit is rond de € 150 -, als zij in aanmerking komen voor gefinancierde rechtsbijstand en slechts de laagste eigen bijdrage en de griffierechten moeten betalen. Het verschil in tijd en kosten is dus groot als het wetsvoorstel in werking treedt, anderzijds is de waarde van een kind natuurlijk niet in geld en tijd uit te drukken.

12. Hoe komt het dat de wetgever de laatste jaren vooral aandacht heeft besteed aan lesbische gezinnen en niet aan homoge-zinnen? Zullen alle gevallen in de toekomst gelijk worden behandeld?

Enerzijds komt dit door de juridische moeilijkheden. Feit is dat mannen altijd te maken hebben met een derde, die van rechtswege juridisch ouder is. Als zij in het buitenland kiezen voor een draagmoeder, denk bijvoorbeeld aan India, is dit overigens niet altijd het geval. Het is dan echter weer de vraag of dit in Nederland wordt erkend. Dit is een IPR-kwestie. Mijn ervaring leert in ieder geval dat homoseksuele mannen in het begin van de emancipatie helemaal niet dezelfde rechten wilden als heteroseksuele mannen. Ze wilden slechts dat ze geaccepteerd werden zoals ze waren, namelijk homoseksueel. Zij zijn later uit de kast gekomen met hun vadergevoelens dan lesbische vrouwen. Hun oorsprong is hiermee anders dan die van lesbische vrouwen, die vanaf het begin al duidelijk maakten dat zij juridisch ouder wilden worden van een kind. Ook de "eerste" lesbische vrouwen wilden zich niet conformeren aan de heteronorm, al hebben veel lesbische vrouwen kinderen uit een eerdere heterorelatie opgevoed. Nu laten de mannen langzamerhand ook merken dat zij kinderen willen en dat hun gezin juridisch wordt erkend. Zolang de wetgever echter vindt dat de barende vrouw van rechtswege juridisch moeder is, zullen mannen altijd problemen blijven houden. Zij kunnen dan niet gelijk behandeld worden aan lesbische paren.

13. Hoe ervaren lesbische vrouwen de huidige wetgeving?

In mijn praktijk blijkt dat de vrouwen vaak niet op de hoogte zijn van de geldende regels en dat zij denken dat zij van rechtswege ouder zijn als hun kind binnen hun relatie wordt geboren. Voorlichtingen door de overheid, Stichting Meer dan Gewenst en COC Nederland zijn dan ook heel belangrijk. Op deze wijze kunnen lesbische stellen en homostellen gewezen worden op hun rechten en plichten.

14. Sommige jurisprudentie heeft de wetgever niet gecodificeerd met dit wetsvoorstel. Hoe denkt u dat de rechter hierop zal reageren?

Dat moeten we afwachten. Feit is dat die jurisprudentie er ligt en dat de rechter die over het algemeen zal volgen, tenzij er duidelijke nieuwe wetgeving is. Niet alles aan dit wetsvoorstel is echter even duidelijk. Het kan dus zo zijn dat de verwekker en de bekende zaaddonor met family life het juridisch meemoederschap in de toekomst kunnen vernietigen, ook na inwerkingtreding van het wetsvoorstel. De wetgever heeft zich er op dit punt gemakkelijk vanaf gemaakt, omdat hij zich niet specifiek heeft uitgelaten over deze problematiek. Het was beter geweest als hij over deze onderwerpen een duidelijk standpunt had ingenomen, zodat we weten waar we aan toe zijn.

BIJLAGE 7 Verslag bijeenkomst Stichting Meer dan Gewenst

Op 24 november 2012 is de onderzoeker naar een bijeenkomst voor homoseksuele wensouders geweest van de Stichting Meer dan Gewenst. Het doel was om meer informatie te krijgen over de praktische kant van juridische regels voor homoseksuele ouders. Er werden ervaringsverhalen verteld, de juridische aspecten werden toegelicht, een psychologisch onderzoek naar opgroeien in een lesbisch gezin werd gepresenteerd en er was een mogelijkheid om in kleine groepjes vragen te stellen en ervaringen uit te wisselen.

Uit de **ervaringsverhalen** bleek dat er enorm veel verschillende soorten gezinssituaties mogelijk zijn. Zo kwam een heteroseksuele vrouw aan het woord die een co-ouderschap heeft met twee homoseksuele mannen. Ook sprak een man die samen met zijn mannelijke levensgezel een co-ouderschap heeft met twee lesbische vrouwen. De vrouwen zijn intussen gescheiden en dit zorgde voor veel problemen en een gang naar de rechter. Vervolgens vertelde een vrouw over een vriend van haar die zaad had geleverd ten behoeve van haar gezin. Ze had geregeld contact met de man en haar zoon noemde de donor 'papa'. Daarna kwamen twee dochters van lesbische ouders aan het woord. Hun moeders hadden gebruik gemaakt van het zaad van een onbekende donor en de vaderrol werd ingevuld door ooms en opa's. Het is onmogelijk om al deze gezinssituaties wettelijk te regelen, omdat de verschillende soorten gezinnen ook allemaal andere wensen hebben. Sommige ouders vinden het vastleggen van de afspraken in een intentieverklaring niet wenselijk. Zij vinden het maken van goede afspraken wel heel belangrijk, maar omdat omstandigheden kunnen veranderen en je niet van te voren weet hoe het kind zich ontwikkelt, moeten deze afspraken flexibel zijn. Andere ouders drongen er juist op aan om wel een intentieverklaring te maken, zodat je van te voren goed over zaken nadenkt en in ieder geval iets in handen hebt als één van de partijen volledig afwijkt van de afspraken. Je hebt dan toch iets van bewijs voor de rechter. Geconcludeerd werd dat geen één weg voor iedereen de juiste weg is, omdat ieder gezin andere wensen heeft en zijn leven anders invult.

Na het **juridische verhaal** kwamen er enkele vragen uit de zaal van mannelijke homoparen. Zij vroegen zich af of er met het nieuwe wetsvoorstel iets geregeld wordt voor mannenparen met een kindwens. Het bleek dat er onbegrip heerst en dat sommige mannen zich achtergesteld voelen. Het argument dat een barend vrouw van rechtswege juridisch ouder wordt en een kind binnen de relatie van twee vrouwen geboren kan worden, hielp de mannen om het beter te begrijpen. Wat verder geconcludeerd kan worden, is dat het publiek weinig tot niets af wist van de juridische kant van het verhaal. Er werd aandachtig geluisterd en er werden veel vragen gesteld.

Loes van Gelderen presenteerde haar **resultaten van een onderzoek** naar adolescenten die opgroeien in lesbische gezinnen. Op 28 november 2012 promoveert zij aan de UvA met dit onderzoek. Zij vertelde dat kinderen uit lesbische gezinnen gepest worden met het feit dat zij twee moeders hebben (als zij gepest worden) en dat kinderen uit heterogezinnen gepest worden ten aanzien van allerlei andere zaken. Geconcludeerd kan worden dat kinderen uit gezinnen met lesbische moeders niet van hun leeftijdsgenoten met heteroseksuele ouders lijken te verschillen wanneer er wordt gekeken naar kwaliteit van leven. Zij hebben dus niet minder psychologisch welbevinden dan andere kinderen. Feit is dat positieve relaties met moeders en leeftijdsgenoten het verband tussen stigma en psychologisch welbevinden beschermen. Grappend werd geadviseerd om veel liefde te geven aan je kind, omdat het dan allemaal wel goed komt.

Vervolgens heeft de onderzoeker een **individueel gesprek** gehad met Merel van Dijk. De resultaten van dit gesprek zijn te vinden in BIJLAGE 8.

Tijdens de **gesprekken in kleine groepjes** werden enkele stellingen besproken die leven onder de homoseksuele wensouders:

1. De alleenstaande heterovrouw is de ideale partner voor de homo-wensouder(s).
2. Je moet in geval van een co-ouderschap heel dicht bij elkaar wonen.
3. Een kind dat opgroeit bij alleen zijn vader(s) of zijn moeder(s) mist iets: hij moet ook tijd doorbrengen met zijn andere biologische ouder *(zie de afbeelding hieronder)*.
4. Roze ouders denken niet genoeg na over het kind en de opvoeding, ze laten zich teveel leiden door hun kinderwens.
5. Een regenbooggezin kan alleen in de Randstad floreren.
6. Waar liggen de grenzen:
 - Vrouw: wie mag er bij de bevalling zijn? Man: wil je bij de bevalling zijn?
 - Naamkeuze: wie mogen er meebeslissen bij de keuze van de voornaam? En de achternaam?
 - Welke namen staan op het geboortekaartje?
 - Noemen de kinderen de donor/biologische vader papa?
 - Hebben de kinderen vier opa's en oma's?

Het resultaat van de discussies was niet eenduidig vast te stellen. Er werd geconcludeerd dat de standpunten met betrekking tot bovenstaande stellingen uiteenlopen en dat iedereen zijn eigen ideeën heeft over hoe de ideale gezinssituatie eruit moet zien. *Agree to disagree* zullen we maar zeggen.

BIJLAGE 8 Interview met Merel van Dijk

Op 24 november 2012 heeft de onderzoeker Merel van Dijk (leeftijd: 27, woonplaats: Amsterdam) geïnterviewd.

Merel was aanwezig bij de bijeenkomst van Stichting Meer dan Gewenst voor homowensouders en vertelde dat zij en haar zusje in een lesbisch gezin zijn opgegroeid. Merel is zelf ook getrouwd met een vrouw en wordt binnenkort "meemoeder".

1. Kun je me je verhaal vertellen over het opgroeien in een lesbisch gezin?

Ik ben opgegroeid in een gezin met twee moeders, Joke en Willeke. Willeke is mijn biologische moeder. Zij hebben mij in 1985 gekregen via een gynaecologe die het donorsperma bestelde voor heterostellen en van wat er over was lesbische vrouwen insemineerde. Gelukkig wist mijn moeder welk nummer de donor had en konden zij later via een officiële spermabank alsnog gebruik maken van deze donor voor het verwekken van mijn zusje Fenna.

2. Waarom hebben je moeders er uiteindelijk voor gekozen om een adoptieprocedure te starten?

Joke was via de notaris al wel aangewezen als voogd voor als er iets met Willeke zou gebeuren, maar juridisch was ze nog steeds niet mijn moeder. Dit wilden mijn ouders graag alsnog regelen toen dat mogelijk werd. Ook wat betreft erfrecht was het een groot nadeel om niet officieel mijn moeder te zijn.

3. Hoe heb je deze procedure ervaren? Weet je ook hoe je moeders deze procedure hebben ervaren?

Het voelde een beetje overbodig, duur en vreemd om ergens midden in mijn puberteit geadopteerd te worden. Het was wel een mooi moment als gezin omdat mijn ouders het moment ook aangrepen om bijvoorbeeld een sieraad te laten ontwerpen voor ons allemaal. Het was vooral een formaliteit.

4. Je vertelde dat je nu zelf meemoeder wordt. Hebben jij en je echtgenote al bedacht hoe jullie dit allemaal willen regelen?

Wij gaan voor een anonieme donor en wachten nu af of de wet snel door de kamer komt, of dat ik meteen ga adopteren.

5. Je hebt specifiek voor een "onbekende" donor gekozen. Wat zijn hierbij je overwegingen geweest? Speelt het feit dat jouw moeders ook voor een onbekende donor hebben gekozen mee?

Het heeft zeker meegespeeld in onze keuzes dat ik het als heel prettig heb ervaren dat ik in één gezin ben opgegroeid en geen co-ouders, weekendvaders of 'verre vader' had en dat altijd fijn gevonden heb. Mijn vrouw en ik willen graag samen het kindje opvoeden, zonder dat er een derde betrokken is bij de opvoeding.

6. Denk je dat het belangrijk is om een vaderfiguur in het leven van jouw kind te hebben? En waarom?

Ik denk dat het zeker belangrijk is om mannelijke rolmodellen in het leven van mijn kind te hebben, maar dat kunnen ook meerdere mensen zijn. Ik hoop dat mijn zwager, een aantal vrienden en de rest van mijn mannelijke familie lekker met de kleine gaan stoeien, hem of haar meenemen op avontuur en ze dingen gaan leren die ik niet kan bieden.

7. Wat is jouw mening over de juridische emancipatie in Nederland? Ben je tevreden met de regels zoals ze er nu zijn of denk je dat het mogelijk is dat de wetgeving uiteindelijk helemaal geen onderscheid meer maakt tussen mannen/vrouwen, hetero's/homo's?

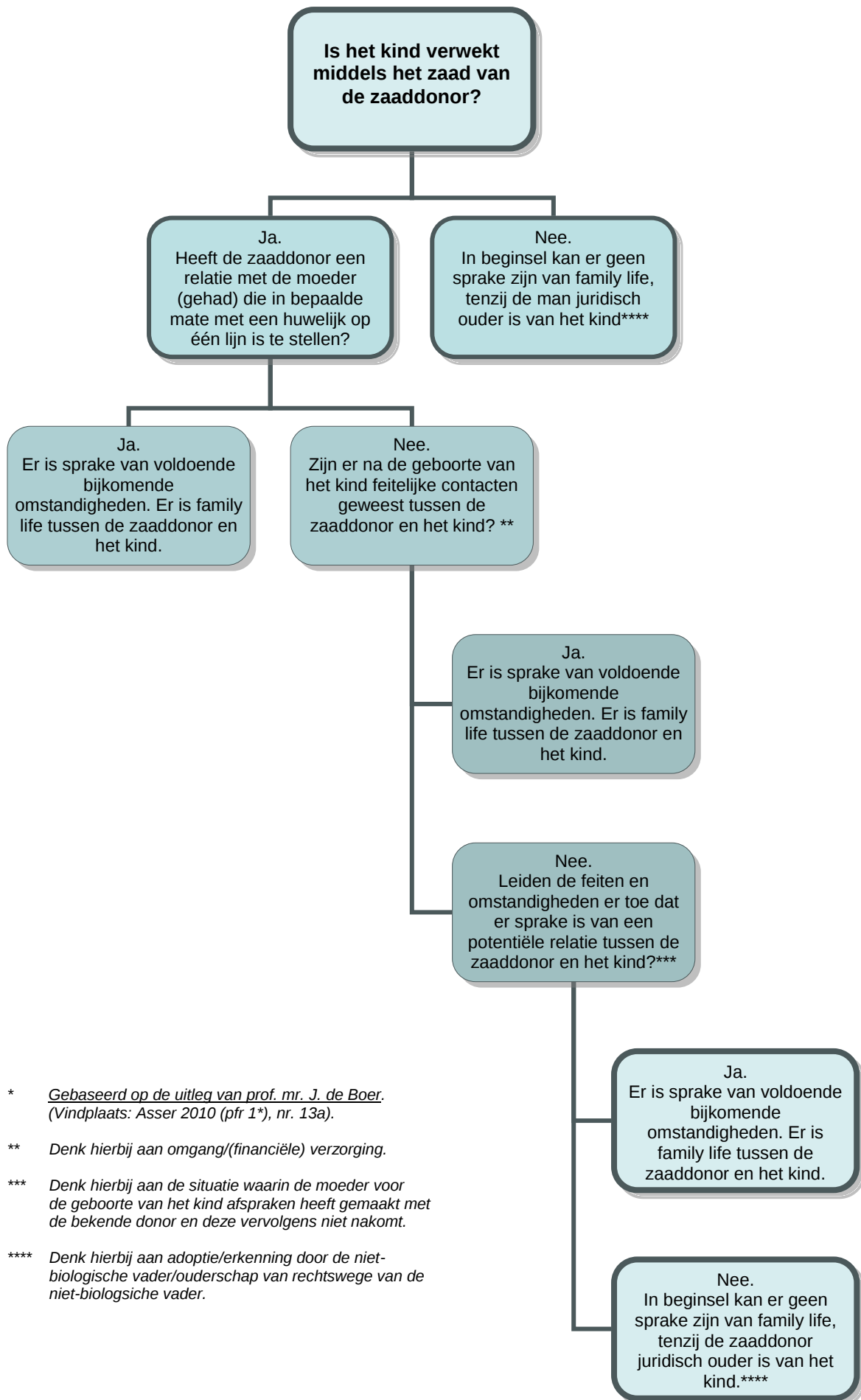
Ik hoop dat het mogelijk is dat alle regels gelijk getrokken worden. Uit onderzoek blijkt dat het voor het welzijn van het kind helemaal niet schadelijk is, dus waar hebben we dan wetgeving voor nodig die beperkingen oplegt voor alternatieve gezinnen?

8. Wat zou je ervan vinden als jij je kind zou moeten erkennen straks? Zou je dat veel bezwaarlijker vinden dan automatisch moederschap?

Ik zou het prima vinden om mijn kind te erkennen.

BIJLAGE 9

Bijkomende omstandigheden*

* *Gebaseerd op de uitleg van prof. mr. J. de Boer. (Vindplaats: Asser 2010 (pfr 1*), nr. 13a).*

** *Denk hierbij aan omgang/(financiële) verzorging.*

*** *Denk hierbij aan de situatie waarin de moeder voor de geboorte van het kind afspraken heeft gemaakt met de bekende donor en deze vervolgens niet nakomt.*

**** *Denk hierbij aan adoptie/erkenning door de niet-biologische vader/ouderschap van rechtswege van de niet-biologische vader.*

BIJLAGE 10

Memo gericht aan de medewerkers van de afdeling Familie- en Jeugdrecht

Memo

Beëindiging gezamenlijk gezag na ontbinding van het huwelijk van een lesbisch paar. (Artt. 1:253sa lid 2 jo. 1:251 lid 2 BW)

Uit de bepalingen blijkt dat na ontbinding van het huwelijk de ouders die het gezamenlijk gezag hebben, dit gezag blijven uitoefenen, met uitzondering van de personen die gezamenlijk gezag van rechtswege hebben verkregen op grond van 1:253sa BW. Een gescheiden lesbisch paar moet op grond hiervan een beroep doen op art. 1:253t BW om het gezamenlijk gezag te behouden/opnieuw te krijgen.

Rb. Rotterdam 21 september 2012, niet gepubliceerd.

Zaak-/Rekestnummer: 234972/F1 RK 12-309 en 401618/F1 RK 12-1684

Het ouderlijk gezag

“De rechtbank overweegt als volgt.

Voor de beëindiging van het gezamenlijk gezag van een ouder en een niet-ouder, ongeacht of deze gehuwd zijn, geldt het bepaalde in art. 1:253n BW. Weliswaar heeft de wetgever verzuimd om art. 1:253sa BW te noemen in het eerste lid van art. 1:253n, doch aangenomen mag worden dat zulks wel is bedoeld. Zulks blijkt ook uit de Memorie van Toelichting (Kamerstukken II 1990/00, 26047, nr. 3, p. 4-5). Ingevolge art. 1:251 lid 2 BW blijven de ouders die gedurende hun huwelijk gezamenlijk het gezag hebben, dit gezag in beginsel gezamenlijk uitoefenen na ontbinding van het huwelijk. De omstandigheid dat partijen van hetzelfde geslacht zijn doet daar niet aan af.

Gelet op het voorgaande blijft het gezamenlijk gezag in stand.”

De beslissing

“Stelt vast dat het ouderlijk gezag door de partijen gezamenlijk wordt uitgeoefend.”

(I.M.G. Ultee)

BIJLAGE 11

Geschat aantal partneradopties door duomoeders bij Rb. Den Bosch (2007-2012)

					#Zaken						#Zaken
Onderwerp zaak	Typering 1	Typering 2	Typering 3	Typering 4	'07	'08	'09	'10	'11	'12	
partneradoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging	1						1
partneradoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging	1	1					2
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		1					1
partneradoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging	2	2					4
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		2					2
adoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		1	4				5
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
adoptie (duo-moeders) adopteren elkaars	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		1					1
adoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		1	6	1	1	1	10
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging				1	1	1	3
				N.v.t.						1	1
adoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	Stiefouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		2					2
			éénouderadoptie	Nederlands kind m. naamswijziging			1		1		2
				N.v.t.				1			1
				Nederlands kind z. naamswijziging						1	1
			adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging				8	2		10
				Nederlands kind m. naamswijziging					1		1
adoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging		3	1	1			5
				Nederlands kind m. naamswijziging			1				1
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
adoptie (duo-moeders) Mevr. v.d. Linde zw	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
adoptie duo-moeders, KIND is 09-11-2009	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
adoptie duo-moeders, KIND WORDT OMSTREEK	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
duo-moeders	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging			1				1
adoptie duo-moeders, adopteren elkaars k	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging				1			1
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging					1		1
adoptie duo-moeders, kind 8 januari 2011	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging				1			1
adoptie duo-moeders, kind gaat Beijer het	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind met naamswijziging				1			1
ADOPTIE (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging					1		1
adoptie duo-moeders, PLANK IAV AANPASSING	Verzoekschrift inzake	Adoptie	Éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging					1		1
adoptie(duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind z. naamswijziging					1		1
Adoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	adoptie	Nederlands kind m. naamswijziging						1	1
			éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging						1	1
adoptie duo-moeders / ongeboren kind, wor	Verzoekschrift inzake	Adoptie	éénouderadoptie	Nederlands kind m. naamswijziging						1	1
éénouderadoptie (duo-moeders)	Verzoekschrift inzake	Adoptie	éénouderadoptie	Nederlands kind z. naamswijziging						1	1
Eindtotaal					4	14	19	15	10	8	70

BIJLAGE 12 Checklist afstammingsrecht (versie 2.2)

Zaaknummer:

Ingevuld door:

d.d.

Datum:

JA

- ☐ Is de woonplaats van verzoek(st)er binnen het arrondissement 's-Hertogenbosch gelegen?
- ☐ Is er een procureur gesteld en is het verzoekschrift door een procureur ondertekend?
- ☐ Is het verzoek in 4-voud ingediend?
- ☐ Zijn alle exemplaren van het verzoekschrift voorzien van een datumstempel?
- ☐ Is toevoeging overgelegd?

Zijn de volgende bijlagen bijgevoegd?

- ☐ Uittreksel GBA met adres verzoek(st)er
(niet ouder dan 3 maanden)
- ☐ Uittreksel GBA met adres belanghebbende(n)
(niet ouder dan 3 maanden)
- ☐ Afschrift van de huwelijksakte
- ☐ Afschrift geboorteregister minderjarige(n)
- ☐ Uittreksel gezagsregister minderjarige(n)
- ☐ Stemmen de namen van de minderjarige(n) op het gezagsregister overeen met de namen op de geboorteuittreksels
- ☐ Afschrift van de echtscheidingsbeschikking
- ☐ Bewijs van inschrijving van de echtscheidingsbeschikking
- ☐ Erfgenamen **(let op: alleen bij artikel 1:207 BW)**

Controle-acties

- ☐ Is het verzoekschrift ingevoerd in Civiel binnen de gestelde
- ☐ Is het griffierecht (indien van toepassing) juist en volledig berekend?
 nvt
- ☐ Is alle ontvangen post juist en volledig ingeboekt?

Controle uitgevoerd door:

op

NEE Aktie

- ☐ Geen actie
- ☐ retour
- ☐ Retour
- ☐ stempelen
- ☐ Geen actie
- ☐ Retour
- ☐ Retour
- ☐ Retour
- ☐ Retour
- ☐ Retour
- ☐ Retour
- ☐ reden:
- ☐ reden:
- ☐ reden: